[इंग्रजीमध्ये टंकलिखित न्यायनिर्णयाचा मराठीमध्ये अनुवाद]

[१९९६] १ एस.सी.आर. ९८९

मध्य प्रदेश राज्य

विरुद्ध

एस.एस. अकोलकर

जानेवारी २५, १९९६

[न्या. के. रामास्वामी आणि न्या. जी. बी. पटनाईक]

दिवाणी प्रक्रिया संहिता, १९०८ :

आदेश 22 नियम 4, 10 ए – पक्षकाराचा मृत्यु – कायदेशीर प्रतिनिधींना रेकॉर्डवर आणणे – दावा समाप्तीचा आदेश रद्दबातल करणे – अर्ज दाखल करण्यास उशीर – क्षमापन - उच्च न्यायालयाचा नकार – असा निर्णय दिला : शासकीय कामकाजात दिरंगाईस सार्वजनिक न्यायाच्या दृष्टीने त्याचा विषय मांडणे आणि त्याचा दृष्टिकोन गरजेचा असतो - उच्च न्यायालयाचा नकार योग्य नाही आणि म्हणून त्याचा आदेश रद्दबातल केला जातो – विलंब माफी – दावा समाप्ती रद्द केली – कायदेशीर प्रतिनिधी यांची नावे रेकॉर्डवर आणली - उच्च न्यायालयाने दोन

महिन्यांच्या आत अपील निकाली काढावे कारण ते मुदत अधिनियम च्या अंतर्गत जुने अधिनियम आहे – कलम ५.

दिवाणी अपील अधिकारिता दिवाणी अपील क्र. ३१८२/१९९६.

मध्य प्रदेश उच्च न्यायालय यांनी दिनांक २४.११.८४ रोजी सी.एफ.ए. क्र. ५७/१९७६ मध्ये पारित केलेल्या न्यायनिर्णय आणि आदेश यावरून.

अपीलकर्त्यातर्फे - यू. एन. भाचावत, एस. के. अग्निहोत्री आणि पी. कुमार.

उत्तरवादीतर्फे - एस.के. गंभीर.

न्यायालयाचा आदेश खालीलप्रमाणे पारित करण्यात आला.

विलंब माफी मंजूर.

अनुमती दिली.

दोन्ही बाजूच्या पक्षाकारांच्या वकीलांचे म्हणणे ऐकले.

जिल्हा न्यायालय, मंदसौर यांनी उत्तरवादीच्या दिवाणी दावा क्र. २-बी/१९७० हयामध्ये रु. २०,६४४ समप्रमाणात खर्चासह वसूल करण्याचा हुकुमनामा पारित केला होता. अपीलकर्त्याने दाखल केलेले पहिले अपील क्रमांक ५७/७६ उच्च न्यायालयात प्रलंबित होते. दिनांक १६ मार्च, १९८३ रोजी जेव्हा हे प्रकरण सुनावणीसाठी आले होते, तेव्हा प्रतिवादीच्या वकिलांनी दिनांक ३१ डिसेंबर, १९८० रोजी प्रतिवादीचा मृत्यू झाल्याची माहिती दिली होती आणि त्यांनी त्यांच्या

कायदेशीर प्रतिनिधिंची नावे दिली. सीपीसीच्या आदेश २२, नियम ४ अन्वये कायदेशीर प्रतिनिधींची नावे त्यांच्या जागी दाखल करण्याचा अर्ज ८ एप्रिल १९८३ रोजी १५ दिवसांच्या विलंबाने दाखल करण्यात आला. दावा समाप्ती आणि विलंब रद्द करण्याचे अर्ज उच्च न्यायालयाने फेटाळले; परिणामी अपील फेटाळण्यात आले. त्यामुळे, विशेष अनुमतीद्वारे हे अपील दाखल करण्यात आले.

या विलंबाचे योग्य स्पष्टीकरण देण्यात आले, असा युक्तिवाद राज्य सरकारतर्फे ज्येष्ठ वकील श्री. बचावत यांनी केला. अशा परिस्थितीत, कायदेशीर प्रतिनिधींना रेकॉर्डवर आणण्यास विलंब माफी करण्यास आणि दावा समाप्ती रद्द करण्यास उच्च न्यायालयाने नकार देणे योग्य नव्हते. उत्तरवादीचे विद्वान वकील श्री. गंभीर यांनी असा युक्तिवाद केला की उत्तरवादीच्या वकिलांनी राज्याच्या वतीने उपस्थित वकिलांना त्यांच्या मृत्यूची माहिती दिली आणि कायदेशीर प्रतिनिधींची नावे दिली तरीही कोणतीही पावले उचलली गेली नाहीत आणि कोणताही साक्षेप दर्शविली गेली नाही. त्यामुळे विलंबाचे योग्य स्पष्टीकरण देण्यात आले नाही. उच्च न्यायालयाने विलंब माफ करण्यास नकार देणे योग्य होते. कायदेशीर प्रतिनिधींना रेकॉर्डवर आणण्यासाठी पावले न उचलल्याबद्दल आणि हे मान्य करणे की, उत्तरवादीला १६ मार्च १९८३ रोजी फिर्यादीचा मृत्यू झाल्याची माहिती मिळाली होती आणि अर्जावर ७ एप्रिल १९८३ रोजी स्वाक्षरी झाली असली तरी अर्ज ८ एप्रिल, १९८३ रोजी दाखल झाला होता, याबाबत कोणतेही स्पष्टीकरण देण्यात आले नाही, या आधारावर उच्च न्यायालयाने कार्यवाही केली. यावरून असे दिसून येईल की

उत्तरवादीकडून कोणताही साक्षेप घेतला गेला नाही आणि कोणतेही योग्य स्पष्टीकरण दिले गेले नाही.

उच्च न्यायालयाचा दृष्टिकोन पूर्णपणे अस्थिर आणि न टिकण्याजोगा नाही, असे आम्हाला आढळले आहे. आदेश २२ नियम १०ए अंतर्गत, एखाद्या पक्षकाराच्या मृत्यूची माहिती मिळाल्यावर त्याची माहिती न्यायालयाला देणे हे वकिलाचे कर्तव्य आहे आणि न्यायालय त्याच्या मृत्यूच्या माहिती संदर्भात दुसऱ्या पक्षाला नोटीस देईल. आवश्यकतेनुसार कायदेशीर प्रतिनिधींची नावे त्यांच्या जागी दाखल करण्यासाठी विलंब मृत्युची माहिती मिळण्याच्या तारखेपासून सुरू होतो. सरकारी कामकाजात कोणीही वैयक्तिक जबाबदारी घेत नाही आणि प्रत्येक जण ही जबाबदारी दुसऱ्या अधिकाऱ्यावर सोपवतो, ही कुख्यात बाब आहे. सर्वोच्च न्यायालयात दाखल होणाऱ्या खटल्यांपैकी जवळपास ५० टक्के खटले मुदत अधिनियमाद्वारे बाधित केले जातात, हे सर्वश्रुत आहे. खासगी प्रकरणांमध्येही उशीर तितकाच सामान्य आहे. न्यायालय गुणवत्तेच्या आधारे प्रत्येक खटल्याची तपासणी करते. प्रतिवादीच्या वकिलांनी १६ मार्च १९८३ रोजी मुख्य उत्तरवादी अकोलकर यांच्या मृत्यूची माहिती दिली होती. हे उघड आहे की, राज्याच्या वतीने उपस्थित वकिलांनी संबंधित अधिकाऱ्याला कळवावे लागेल, ज्याने संबंधित अधिकाऱ्याची नेमणूक करून त्याच्या अधीनस्थांमार्फत तपशील निश्चित करणे आवश्यक आहे जेणेकरून कायदेशीर प्रतिनिधिंच्या पुढील तपशीलांची खातरजमा होईल आणि अधिकाऱ्याला सर्व तथ्यात्मक तपशील द्यावा लागेल. या प्रक्रियेत, विलंब होईल. त्यानुसार, दिनांक ७ एप्रिल, १९८३ रोजी अर्ज तयार करण्यात आले आणि दुसऱ्या दिवशी दाखल करण्यात आले. माहिती गोळा

करून याचिका दाखल करताना त्यांनी तत्परतेने काम केल्याचे उघड होईल. या प्रक्रियेत थोडा उशीर झाला होता.

मुदत अधिनियमाच्या कलम ५ अन्वये विलंब माफ करण्याचा विचार करणे आणि आदेश २२ अन्वये दावा समाप्ती रद्द करणे हा विचार पूर्णपणे विभिन्न आणि वेगळा आहे. न्यायालय नेहमीच उदारपणे नंतरचा विचार करते, जरी काही प्रकरणांमध्ये, अपील दाखल करण्यात कलम 5 अंतर्गत विलंब माफ करण्यास न्यायालय नकार देऊ शकते. अपील दाखल झाल्यानंतर आणि प्रलंबित राहिल्यानंतर, दावा लढविणारा उत्तरवादी जिवंत आहे की मरण पावला आहे यावर लक्ष ठेवण्यास सरकार तयार नाही. ही बाब राज्याच्या वकिलांच्या निदर्शनास आणून दिल्यानंतर त्यानंतरही पावले उचलण्यात आली; योग्य पडताळणीनंतर विलंबाने अर्ज दाखल करण्यात आला. मुदत अधिनियमाचे कलम ५ लागू होईल हे खरे आहे आणि विलंब स्पष्ट करणे आवश्यक आहे. शासकीय कामकाजात दिरंगाईस सार्वजनिक न्यायाच्या दृष्टीने त्याचा विषय मांडणे आणि त्याचा दृष्टिकोन गरजेचा असतो.

अशा परिस्थितीत, उच्च न्यायालयाने दावा समाप्ती रद्द करण्यास नकार देणे आणि कायदेशीर प्रतिनिधींना रेकॉर्डवर आणण्यासाठी याचिका दाखल करण्यास होणारा विलंब माफ करणे योग्य नाही, असे आमचे मत आहे.

विलंब माफ करण्यात येत आहे . दावा समाप्ती रद्दबातल केली जाते आणि कायदेशीर प्रतिनिधींची नावे रेकॉर्डवर आणली जातात. उच्च न्यायालयाला विनंती आहे की, हे खूप जुने

अपील असल्याने आदेश प्राप्त झाल्यापासून दोन महिन्यांच्या आत लवकरात लवकर हे अपील निकाली काढावे.

अपील मंजूर करण्यात येत आहे. खर्चाबाबत आदेश नाहीत.

जी.एन. अपील मंजूर .

x-x-x-x-x-x-x

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्याय निर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

x-x-x-x-x-x-x